

Slobodna tema u
(ne)slobodna vremena
ZBORNIK RADOVA

Slobodna tema u (ne)slobodna vremena
Zbornik radova

Uredila

dr Andrea Ratković Novković

Autorke i autori

dr Duško Radosavljević

dr Lino Veljak

dr Marijana Kolednjak

dr Nina Manojlović

Jovana Ranđelović

Jovana Stevanović

Nikola Ačanski

Sabina Krasnodenski

Stefan Todorović

Lektura i korektura tekstova

Stefan Todorović

Izdavač

CENTAR ZA AFIRMACIJU SLOBODNE MISLI
SREMSKI KARLOVCI

2022

DOC. DR NINA MANOJLOVIĆ*
Univerzitet u Kragujevcu
Filološko-umetnički fakultet

115
811.163.41'373

VERTIKALNA ORGANIZACIJA VREMENA – PRIMER SRPSKOG JEZIKA**

Orijentacione metafore predstavljaju jedan od osnovnih načina konceptualizacije apstraktnih domena čovekovog iskustva, te nije neobično što se VREME kao ciljni domen često organizuje u smislu vertikalne i horizontalne ose. Međutim, kada je vertikalna organizacija u pitanju, mišljenja u vezi sa samim postojanjem konceptualizacije vremena u smislu vertikalne ose jesu podeljenja (Lakoff & Johnson, Klikovac 2000, 2004; 1980; Rasulić, 2002; Evans, 2003, 2013). Evans tvrdi da vertikalna organizacija vremena ne postoji, te ovaj rad predstavlja prilog validnosti kognitivno-lingvističkih istraživanja u okviru Teorije konceptualne metafore. Analiza pokazuje da u srpskom jeziku postoje primeri koji nedvosmisleno upućuju na postojanje vertikalnosti u organizaciji vremena, jer se u navedenim primerima ona eksplicira.

Ključne reči: ciljni domen, izvorni domen, VREME, vertikalnost, teorija o konceptualnim metaforama, principijelna polisemija.

* manojlovic.nina@gmail.com, nina.manojlovic@filum.kg.ac.rs

** Rad nastao u okviru projekta *Динамика структура савременог српског језика* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (ON-178014). Ранија верзија рада која представља истраживање само на материјалу српског језика излагана је у виду усменог саопштења на конференцији *Језик, књижевност, теорија* у организацији Филозофског факултета Универзитета у Нишу (27. и 28. април 2018. године).

1. Uvod

Ovaj rad ima za cilj da ispita ostvarivanje vertikalne dimenzije u okviru konceptualizacije ciljnog domena VREME u srpskom jeziku. Korpus čini pet romana, jedna naučna studija/udžbenik i novinski tekstovi (pogledati *Izvori*). Analiza korpusa upućuje na postojanje vertikalnosti u konceptualizaciji vremena uz pomoć različitih jezičkih sredstava, i uz brojne i raznovrsne vremenske pojmove.

VREME je izuzetno kompleksan domen i uglavnom se o ovom domenu govori kroz izvorne domene KRETANJE i (VREDNA) ROBA. Kövecses u okviru poglavlja gde su predstavljene najfrekventniji izvorni i ciljni domeni navodi upravo KRETANJE kao najzastupljeniji domen za razumevanje koncepta vremena (2002, str. 26). U ovom radu ispitaćemo da li je, i u kojoj meri zastupljen domen vertikalnosti u konceptualizaciji ispitivanog ciljnog domena u srpskom jeziku.

Predmet nalize jesu leksema *vreme* ali i druge lekseme koje označavaju vremenske intervale – *prošlost, budućnost, sadašnjost, dan, nedelja, godina, mesec, decenija, vek/stoleće, period, doba* (i druge lekseme koje stoje u metonimijskoj vezi sa leksemom *vreme*), *godišnja doba, Božić* (i nazivi drugih praznika) i sl.

Na kraju rada biće predstavljena teza o ulačavanju, odnosno razradi ispitivanog izvornog domena (zajedno sa domenom

horizontalnosti), te proširivanju na druge izvorne domene koji učestvuju u konceptualizaciji vremena.

2. Orijentacione metafore

Orijentacione metafore temeljno su predstavljene u knjizi *Metaphors We Live By* (Lakof i Džonson, 1980, str. 14–21). Kod orijentacionih metafora ne strukturira se jedan koncept u odnosu na drugi, već se ceo jedan sistem koncepata organizuje jedan u odnosu na drugi. Zovu se orijentacione metafore iz razloga što su u pitanju uglavnom koncepti koji se odnose na orijentaciju u prostoru – gore/dole, izvan/unutra, ispred/iza, centralno/periferno, duboko/plitko i sl. Ovakva orijentacija proizilazi iz činjenice da je ljudsko telo takvo da kroz navedene odnose opaža i interaguje sa fizičkim okruženjem.

Ovakva metaforička orijentacija nije nasumična, već ima osnov u našem fizičkom i kulturnom iskustvu. Dakle, iako su navedene suprotnosti (gore/dole, izvan/unutra, ispred/iza itd.) utemeljene u fizičkom iskustvu, orijentacione metafore na njima zasnovane razlikuju se od kulture do kulture. Najčešće navođen primer jeste taj da u određenim kulturama budućnost nije ispred, već iza posmatrača, ali u ovom radu se nećemo baviti orijentacijom ispred/iza, već samo vertikalnom dimenzijom.

Postoje studije u drugim jezicima koje se bave pitanjem vertikalnosti i horizontalnosti u konceptualizaciji vremena. Boroditsky

(2001) koja je poredila govornike engleskog (koji ne poznaje vertikalnost u okviru ciljnog domena VREME) i kineskog (u kom su zastupljene obe orijentacije) jezika došla je do interesantnih podataka u vezi sa uticajem jezika na poimanje stvarnosti. U ovom radu to neće biti razmatrano, cilj je samo ispitati zastupljenost vertikalne dimenzije pri konceptualizaciji ispitivanog ciljnog domena u srpskom jeziku.

3. Vertikalna osa

Ovde ćemo samo navesti nekoliko orijentacionih metafora preuzetih iz knjige *Metaphors We Live By*, kao i njihovo utemeljenje u čovekovom iskustvu.

1. MORE IS UP, LESS IS DOWN (VIŠE JE GORE, MANJE JE DOLE)

Ova metafora ogleda se u sledećim metaforičkim izrazima: *His draft number is high. My income rose last year. The amount of artistic activity in this state has gone down in the past year. The number of errors he made is incredibly low. He is underage.*

Osnov u fizičkom iskustvu jeste to što kako se više supstance dodaje u određenu gomilu, nivo raste.

2. GOOD IS UP, BAD IS DOWN (DOBRO JE GORE, LOŠE JE DOLE)

Ova metafora ogleda se u sledećim metaforičkim izrazima: *Things are looking up. We hit a peak last year, but it's been downhill ever since. Things are at an all-time low. He does high-quality work.*

Osnov u fizičkom iskustvu: sreća, zdravlje, kontrola i život (sve što se karakteriše kao dobro) jeste GORE.

3. HAVING CONTROL or FORCE IS UP, BEING SUBJECT TO CONTROL or FORCE IS DOWN (IMATI KONTROLU JE GORE, BITI POD KONTROLOM JE DOLE)

Ova metafora ogleda se u sledećim metaforičkim izrazima: *I am on top of the situation. He is at the height of his power. His power rose. He ranks above me in strength. He is under my control. He fell from power. His power is on the decline.*

Osnov u fizičkom iskustvu: fizička veličina se uglavnom povezuje sa fizičkom snagom, a pobednik u borbi tipično je na vrhu/iznad gubitnika.

Lakof i Džonson zaključuju da postoji visok nivo sistematičnosti u okviru prostornih metafora i to utiče na njihovu koherentnost. Naime, pojmovna metafora višeg reda DOBRO JE GORE „preslikava” orijentaciju na GORE na opšti napredak, odnosno blagostanje, pa tako imamo posebne metafore SREĆA JE GORE, ZDRAVLJE JE GORE, ŽIV JE GORE, KONTROLA JE GORE i dr.

Ono što je najbitnije za našu analizu, Lakof i Džonson ovde navode i metaforu FORSEEABLE FUTURE EVENTS ARE UP (and AHEAD) – BUDUĆI DOGAĐAJI SU GORE (i ISPRED). Kao primere metaforičkih izraza navode: *All up coming events are listed in the paper. What's coming up this week? I'm afraid of what's up ahead of us. What's up?*

Kao osnov u fizičkom iskustvu navode to da čovekov pogled, odnosno oči, gledaju u pravcu kretanja (ispred, iznad). Osim toga, kako se objekat približava posmatraču (ili posmatrač objektu), objekat postaje veći, a kako je tlo fiksirano, vrh objekta se naizgled pomera ka gore u vidnom polju posmatrača.

Međutim, postoji mišljenje da je vertikalna organizacija vremena, kao i primeri iste koji se mogu naći u literaturi, u najmanju ruku diskutabilna. U ovom poglavlju ćemo detaljno ispitati problematiku vertikalnosti u okviru ciljnog domena VREME u srpskom jeziku.

Evans (2003, str. 69–70) navodi da jedna od najvećih „rupa”, odnosno neslaganja kada je u pitanju metafora VREME JE OBJEKAT KOJI SE KREĆE upravo kretanje po vertikalnoj ravni. Osim toga, i kada govorimo stacionarnom vremenu gde je posmatrač taj koji se kreće, primeri vertikalne organizacije vremena zapravo su, u svojoj dubinskoj strukturi, kretanje po horizontalnoj ravni. Istraživanja sa maternjim govornicima engleskog jezika pokazala su, navodi Evans, da se primeri poput *We're moving up to/on Christmas* razumeju kao približavanje nečemu po horizontalnoj osi.

4. Analiza korpusa

U srpskom jeziku, nailazimo na primere koji pokazuju da se VREME konceptualizuje kao kretanje po vertikalnoj osi i to uz

pomoć glagola *padati* čija semantika podrazumeva *kretanje odozgo nadole*, dakle po vertikalnoj osi. Primeri koji slede ilustruju pojmovnu metaforu VREMENSKE JEDINICE/ DOGAĐAJI KREĆU SE ODOZGO NADOLE (KA SVOME MESTU NA VREMENSKOJ SKALI):

1. Nekako u to vreme pada još jedan iz niza preobražaja ubeđenja Kowalskog. (Бас. 243)
2. По неким истраживањима постоји оптимални период за остваривање ове способности, који пада између друге и седме године живота; ако се стицајем изузетних околности језик тада не развије, касније ће се тешко научити. (Буг. 40)
3. Време прве Pantovićeve metamorfoze пада у доба кад rat već uveliko besni po Evropi i prilazi granicama Kraljevine Jugoslavije. (Дем. 131)
4. Na te reči kagan se priklonio praktikujućem judaizmu i sve se to odigralo pre polemike, koja je prema ovom izvoru pala u vreme vladavine vizantijskog cara Lava III (717-740). (Пав. 198)
5. Тај судњи дан – двадесети дан трајања неиздрживо високе цене сировог петролеја – очекује се да падне у четвртак 7. септембра. (Пол.)

Kada je leksema *noć* (ili *veče*) u pitanju, odnosno izraz *pada/spušta se noć/veče* u pitanju je primarno izvorni domen POKRIVANJA i ne pripada navedenoj pojmovnoj metafori. Tome u prilog posebno govore primeri koje ne sadrže glagol *padati* (ili *spuštati se*), već konstrukciju sa imenicom *okrilje*.

6. Noć je odavno bila pala i više nisi znala gde si. (Бас. 252)
7. [...] nade načina da svojim slugama Engerandu, Josefusu i Kalistu dojaví šta im se sprema pa se njih trojica, pod okriljem noći, iskrađoše iz Pariza i nađoše utočište kod markiza De Rošato [...] (Бас. 55)

8. Josefus Ferrarius, koristeći okrilje noći, praćen jednom grupom jeretika, izbeže ruci pravde. (Bac. 56)
9. I sad se noć, evo, već spušta, a krajolik se pred njima, kako se penju sve više i više, ubrzano menja. (Apc. 112)

Iz navedenih primera sledi da upotreba predloga *na* u srpskom jeziku jeste konceptualizacija vremena kroz vertikalnu dimenziju i daje odgovor na pitanje *Kada se nešto desilo?* (na vremenskoj skali). Naime, ono što primeri sa glagolom koji podrazumevaju kretanje po vertikalnoj osi pokazuju jeste to da predlog *na* i uz vremenske pojmove zadržava komponentu značenja vertikalnosti. Iako se vreme konceptualizuje kao horizontalna skala, DOGAĐAJI se konceptualizuju kao TAČKE NA VREMENSKOJ SKALI SA GORNJE STRANE TE SKALE.

U srpskom jeziku česta je upotreba predloga *na* uz vremenske pojmove, ali uz određene restrikcije – uz ovaj predlog mogu ići samo izrazi koji označavaju dan (praznici, godišnjice, dan nekog događaja i sl.) U srpskom jeziku ne možemo reći ? *na pet sati po podne*, ? *na jun*, ? *na 1999. godinu* i sl, ali ni ? *na 5. maj* iako označava dan (ali može se reći *na dan 5. maja*). U ovoj ulozi može se naći *datum* kao leksema. Takođe, pronađen je i jedan primer sa leksemom koja označava dan u nedelji (ostali primeri predstavljaju praznike – *krstopoklona nedelja, veliki petak, duhovski utornik* i sl.), ali uz redni broj. Nameće se zaključak da se uz predlog *na* mogu naći samo izrazi

koji označavaju dan/datum koji je po nečemu bitan¹ (praznik, godišnjica, dan kada se nešto važno dogodilo, odnosno *datum koji je proizvod dva sveta broja* ili *11. petak* – ne svaki/bilo koji petak). Predstavljamo svega nekoliko primera radi ilustracije:

praznici

10. Uz Božiju pomoć, na veliki petak *anno Domini* 1348, vitez Dagober savlada otpor jeretika, poseće šljam, a vinovnike, Kalista, Engeranda i markiza Rošato, okovane dovede u Pariz. [...] (Бас. 56)
11. Зато предлагемо да се један дан у години прогласи даном комичара – великомученика, празник на који их нико неће тући а ми ћемо им видати ране [...] (Бећ. 103)
12. U nastavku savetuje čitaoce da učine posete siromašnim građanima, na istoj strani donoseći spisak sa adresama i opisom materijalnog stanja svakog od njih, „kako na Uskrs koji dolazi ne bi bilo gladnih”. (Дем. 110)
13. To je bilo 1689. godine po istočnom računanju vremena, na sveštenomučenika Evtihija. (Пав. 64)
14. Na tom putu nastale su njegove najzrelije pesme, među njima čuvena *Sionida* koja se po sinagogama čita na dan svetog Aba. (Пав. 188)
15. I zatim u martu, na krstopoklonu nedelju, u ključali pasulj spustismo lonče da skuvamo rakiju, popismo, pokusamo i zauvek napustismo Nikolje. (Пав. 264)
16. [...] drvene kašike što se dime i viljuške načinjene od kašika, a na duhovski utornik 1684. padosmo u carstvujući grad Vijenu. (Пав. 264)

¹ Međutim, iako nije pronađen nijedan primer u okviru ispitivanog korpusa, u srpskom jeziku takođe postoji mogućnost kombimovanja predloga *na* i leksema koja označava godišnje doba (npr. *na jesen*).

leksema *dan* (i dani u nedelji)

17. Josif Vartolomejevič Kuznjecov vide u tome sarkastični znak pažnje sudbine ili providenja; na taj dan, pre ravno deset godina, bio je uhapšen. (Бас. 207)
18. Na dan dolaska voza, troja natovarena zaprežna kola ustupljena od strane trgovca Dimitrija Đorđevića, krenula su prema teretnoj rampi železničke stanice. (Дем. 168)
19. Ovde san vavik, samo mi se na 11. petak svake godine valja naći u grobu. (Пав. 118)
20. На дан 5. маја 1941, из Карловца је дошао у Вељун Никола Кукић, члан партијског руководства. (Пол.)

godišnjice (i rođendani)

21. [...] a treća (potpisana drugim imenom i neznatno izmenjena) na dvadesetogodišnjicu njegove smrti u beogradskoj Politici od 19. januara 1986. (Бас. 239)
22. A onda je, upravo tog dvanaestog dana prvog meseca nove godine, tačno na šesnaesti rođendan, Ala Mahmuda dobila menstruaciju. (Арс. 143)

leksema *datum*

23. Prema Grendžeru, krećući iz Beograda, na datum koji je proizvod dva sveta broja ($3 \times 7 = 21$) [...] (Бас. 242)

Slično se može tvrditi i za izraz *na vreme* u značenju *blagovremeno*, kao i izraz *s vremena na vreme* u značenju *povremeno* – dakle, i ovakvi izrazi jesu primeri vertikalne organizacije vremena. Međutim, ovi izrazi su „okamenjeni” u jeziku, imaju visok stepen leksikalizacije, te je teško sa sigurnošću govoriti o motivaciji ovakvih konstrukcija. Takođe, lekseme koje označavaju vremenske pojmove,

uz predlog *na* mogu imati i značenje MERE VREMENA, s tim da se ne može tvrditi da, etimološki gledano, ovakvi primeri imaju metaforičku motivaciju.

Osim izvornog domena POKRIVANJA, vertikalna orijentacija u okviru konceptualizacije vremena, ostvaruje se i kroz domen NOŠENJA. Primarno se ovde misli na izraze poput dole navedenog. Naime, često se kaže da je *budućnost na mladima*, tako da se vreme, odnosno BUDUĆNOST konceptualizuje kao ENTITET KOJI ČOVEK NOSI i to na taj način da se entitet koji je nošen nalazi IZNAD ČOVEKA².

24. „Зато је потребно изнад свега чувати јединство у чему велику улогу имају патриоте као и млади на којима лежи будућност ове земље”, поручио је генерал-потпуковник Ковачевић. (Пол.)

Pored navedenih primera vertikalne organizacije vremena, u srpskom jeziku često se koristi predlog *preko* uz vremenske pojmove. Kako Katarina Rasulić u svojoj disertaciji navodi (2002, str. 367) da se „AKTIVNOST/RADNJA KOJA TRAJE TOKOM NEKOG VREMENSKOG INTERVALA konceptualizuje kao KRETANJE U PROSTORU SA GORNJE STRANE TOG INTERVALA, OD NJегоVOG POČETKA DO KRAJA”. U srpskom jeziku ova metafora ostvaruje se upotrebom predloga *preko*.

² Упоредити са примером где се такође ради о изворном домену НОШЕЊА, али на потпуно другачији начин:
Будућност аутомобилске индустрије и металског комплекса наше земље је у сигурним рукама и са економски здравим програмом. (Пол.)

Ovde je navedeni predlog sinoniman sa izrazima *tokom* i *za vreme*. Međutim, postoji određena razlika jer konceptualizacija aktivnosti/radnje kao entiteta koji se kreće sa gornje strane vremenskog intervala ne stavlja fokus na trajanje unutar datog intervala već podrazumeva mogućnost prelaženja granica tog intervala, kao i ravnomernu raspoređenost tokom celog intervala (Rasulić, 2002, str. 369-370).

U srpskom jeziku uz predlog *preko* u vremenskoj upotrebi mogu se naći različite lekseme. U okviru našeg korpusa primeri ove pojmovne metafore nisu bili brojni, lekseme koje su zabeležene u ovoj ulozi jesu *dan*, *noć*, *leto* i *zima*.

25. Он ни преко лета није долазио кући, нема времена. (Бећ. 123)
26. U letnjoj prestonici kaganovoj, na obali Crnoga mora, gde su u jesen krećili kruške na granama i brali ih sveže preko zime, našla su se tri teologa, jedan jevrejski rabin, jedan hrišćanin Grk i jedan arapski mula [...] (Пав. 199)
27. Salar Baksi bio je čovek navike: radio je preko dana, od osam ujutru do šest popodne [...] (Арс. 94)

Posebnu grupu primera čine oni sa izrazom *preko noći* u značenju *veoma brzo*. To je idiomatizovani izraz, ali u pitanju je ista konceptualna metafora, s tom što se vremenom razvilo dodatno značenje *brzine*:

28. Samo takav jedan narod beše u stanju da prekonoć svrgne carstvo i uspostavi komunistički režim. (Бас. 317)

29. [...] не би преко ноћи постао свакодневна пракса [...] (Бећ. 212)

Predlozi čija osnovna semantika pripada domenu vertikalne organizacije neretko se ostvaruju kroz domen POKRIVANJA, kao što smo već videli na primerima sa leksemom *noć*, pa tako imamo i sledeće primere:

30. Napominjao je takođe da su se u jednom trenutku Grci bili vezali za taj narod-dvojnuk umesto za prave Hazare i to u razdoblju koje pokriva sedma velika hazarska godina. (Пав. 73)
31. Ваше приче, временски гледано, покривају период од краја Другог светског рада до данашњих дана. (Пол.)
32. Tih šest godina njegovog života prekriveni su potpunim mrakom. (Бас. 242)

Pored primera sa predlozima *preko*, u srpskom jeziku postoje izrazi sa predlogom *pod* koji predstavljaju jezički izraz metafore KRAJ NEKOG VREMENSKOG PERIODA/CIKLUSA JE GORE, ONO ŠTO MU NEPOSREDNO PRETHODI JE DOLE (Rasulić 2002, str. 372). U okviru naše analize našli smo jedan primer sa predlogom *pod* u vremenskom značenju:

33. Отуда пред житељима једне све мање планете под крај XX века стоји далекосежан и дугорочан задатак да од богатог и разновременог језичког материјала граде све више мостова а све мање препрека. (Буг. 19)

Možemo primetiti da ovde značenje predloga *pod* sinonimno značenju predloga *pred*, odnosno zamenom jednog predloga drugim, ne bi došlo do promene u značenju izraza³.

Klikovac (2000, str. 157) nalazi da je jedna od varijanti metafore VREME JE PREDMET U POKRETU i ta u kojoj se vremenske jedinice kreću po vertikalnoj, a ne horizontalnoj putanji. Smer kretanja identifikuje kao kretanje odozgo nadole. Pritom, VREME se „konceptualizuje kao MATERIJA koja se takvim kretanjem *taloži*, tako da su raniji periodi *ispod* skorašnjih” (Klikovac, 2000, str. 157). Događaji koji su se odigrali ranije udaljeniji su od posmatrača od skorijih događaja.

34. Vreme je običan sled činjenica, činjenica do činjenice: kosti, lobanje, zapisi; potreban je redosled toj basnoslovnoj gomili. (Бас. 36-37)
35. А четврти, анбија – слој пророчких зрачења и сутрашнице, представља исламско учење у његовом најбитнијем значењу, дух Књиге, или седму дубину дубине. (Пав. 120)
36. Била је једва приметна, заклоњена нечим што је могло бити јаче нагомилано време. (Пав. 226)
37. Јацановићева основна намера, како је у рецензији књиге записала проф. др Радмила Петровић, била је да реконструише српски календар који се негде изгубио, застрт давним временима. (Пол.)
38. [...] иако је као вредан споменик стављен под заштиту, стижу снажни потреси и ситна камена прашина, која подсећа да прах садашњости неизбежно прекрива прошлост. (Пол.)

³ Израз *под старе дане* је идиоматизован и окамењен у језику, тако да вертикална димензија у значењу временом изгубила.

39. Стајаће тако у процесу испуњеном теретом наслага прошлости – суревњивошћу лидера, мржњом екстремиста [...] (Пол.)

Navedeni primeri poseduju veliki stilogen potencijal i visok stepen razrade metaforizacije. Na sličan način vertikalna orijentacija vremena pruža osnov za kreativnu nadogradnju i u sledećim primerima:

40. U tu svrhu predviđa se niz vertikalnih vremenskih zajednica, počev od rodovskih zajednica, zaključno s komunističkim opštinama [...] (Бас. 355-356)
41. Što se tiče vertikalne koordinacije u vremenu, stvari stoje ovako: u jednom delu regije Shizofrenije, sagrađena je verna kopija Troje pod kojom ratuju Ahili i Nestori [...] (Бас. 358)
42. Ова појава раслојавања и цепања појединих језичких целина на оси времена, као и допунска појава укрићања и прожимања међу језицима и језичким варијететима, сведочи нам о чињеници да је променљивост једно од темељних обележја језика. (Буг. 36)
43. Песник је ту сишао низ време и ослонио се на најдубље основе хришћанског учења и вере, на учење о стварању света, као и на светоотачко или опште наслућивање Божје промисли. (Пол.)

Navedeni primeri dodatno potvrđuju postojanje vertikalne organizacije vremena u srpskom jeziku, jer se eksplicira vertikalnost – za razliku od primera sa glagolima *padati* i *spuštati (se)* i predlogom *na*, u kojima se metaforička motivacija može sporiti.

Na kraju, u srpskom jeziku postoji konceptualizacija vremena u okviru vertikalne ose koja se ogleda u izrazu *visok datum*. Ovde se vremenske jedinice – dani – konceptualizuju kao ENTITETI KOJI SE

NALAZE PRI SAMOM VRHU ODREĐENE VREMENSKE SKALE (u ovom slučaju meseca). *Visok datum* jeste datum u drugoj trećini meseca kada je redni broj dana u mesecu već visok, i označava kriznu udaljenost od prvog u mesecu kada je primljena poslednja plata/penzija.

44. Да је бар био висок датум, па да некако разумем! (Бећ. 197)

45. Jeftin ručak za visok datum. (Гугл)

Navedeni primeri takođe upućuju na vertikalnost kao jedan od izvornih domena za konceptualizaciju vremena u srpskom jeziku, jer, iako sada već okamenjeni u jeziku, ukazuje na konceptualizaciju vremena kao vaertikalne (a ne samo horizontalne) skale.

5. Zaključak

Kao što se može videti iz analize korpusa, vertikalna dimenzija ne samo da je moguća, već je i veoma zastupljena organizacija vremena. Ostvaruje se upotrebom glagola kretanja (*padati, pokrivati/prekrivati*), predloga (*na, preko, pod*) i prideva (*visok, prekriven/pokriven*), ali i brojnih drugih jezičkih izraza kojima se ostvaruje kreativna nadogradnja i visok stepen razrade metafore. Takođe, širok je spektar leksema koje se odnose na domen VREME, a koje učestvuju u konceptualizaciji vremena uz pomoć vertikalne ose, što sve govori u prilog tome da je ispitivani izvorni domen jedan od osnovnih domena kada je ciljani domen VREME u pitanju.

Iako se, kako je već rečeno, može sporiti ostvarivanje domena VERTIKALNOSTI u okviru primera sa izrazima koji su se ustalili uz vremenske pojmove, te njihova temporalna značenja beleže i rečnici, naša analiza pokazuje postojanje izraza u okviru kojih se vertikalnost u organizaciji vremena eksplicira, te nesumnjivo potvrđuju produktivnost ispitivanog izvornog domena u konceptualizaciji VREMENA.

IZVORI

- Бас: Basara, Svetislav. (2007). *Fama o biciklistima*. Beograd: Dereta.
Арс: Arsenijević, Vladimir. (2008). *Predator*. Beograd: Samizdat B92.
Пав: Pavić, Milorad. (2014). *Hazarski rečnik*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.
Дем: Demić, Mirko. (2006). *Sluge hirovitog lučonoše*. Zrenjanin: Agora.
Бећ: Bečković, Matija. (1985). *O međuvremenu*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
Буг: Bugarski, Ranko. (1995). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Пол: Dnevni list *Politika*, godište avgust 2001; tekstovi različitih autora.

LITERATURA

- Boroditsky, L. (2001). Does language shape thought? Mandarin and English speakers' conceptions of time. *Cognitive Psychology* 43: 1–22.
Evans, V. (2013). *Language and time: A cognitive linguistics approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
Evans, V. (ed.). (2003). *The structure of time: Language, meaning and temporal cognition*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
Klikovac, D. (2000). *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet
Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. New York and Oxford: Oxford University Press.
Lakoff, G., M. Johnson. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Rasulić, K. (2002). *Konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Filološki fakultet.

Nina Manojlović

VERTICAL ORGANIZATION OF TIME – THE CASE OF SERBIAN LANGUAGE

Summary

Oriental metaphors represent one of the basic means for conceptualizing abstract target domains of human experience, hence it is not unexpected that TIME, being an abstract target domain, is frequently organized in terms of vertical and horizontal axis. However, when it comes to vertical axis, standpoints regarding the very existence of conceptualization of time in terms of vertical axis, are not coherent (Lakoff & Johnson, Klikovac 2000, 2004; 1980; Rasulić, 2002; Evans, 2003, 2013). Evans claims that vertical organization of time does not exist, hence this paper represents contribution to the validity of cognitive-linguistic research within the framework of the conceptual metaphor theory. The analysis shows that there are examples in the Serbian language that unequivocally point to the vertical organisation of time, since the vertical organisation is explicated in these expressions.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

316.47(082)

КАРЛОВАЧКИ дани слободне мисли (Сремски Карловци)
Slobodna tema u (ne)slobodna vremena : zbornik radova / [uredila Andrea
Ratković Novković]. - Sremski Karlovci : Centar za afirmaciju slobodne
misli, 2022 (Novi Sad : Denik). - 180 str. ; 23 cm

Tekst ćir. i lat. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija
uz većinu radova. - Rezime na engl. ili nem. jeziku uz većinu radova.

ISBN 978-86-901590-2-4

а) Човек -- Друштвени субјект -- Зборници

COBISS.SR-ID 69178377